

DŁUGOTERMINOWE PLANOWANIE KLIMATYCZNE W KRAJACH EUROPY ŚRODKOWO – WSCHODNIEJ



BRINGING THE EU
TOGETHER ON
CLIMATE ACTION



Center
for Transport
and Energy



INSTYTUT
NA RZECZ
EKOROZWOJU



ESTONIAN FUND FOR NATURE



Supported by:



Federal Ministry
for the Environment, Nature Conservation
and Nuclear Safety



European
Climate Initiative
EUKI

based on a decision of the German Bundestag

Projekt ten jest częścią Europejskiej Inicjatywy Klimatycznej (EUKI). EUKI jest instrumentem finansowania projektów niemieckiego Federalnego Ministerstwa Środowiska, Ochrony Przyrody i Bezpieczeństwa Nuklearnego (BMU).

Organizatorem konkursu EUKI na pomysły projektowe jest Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Nadrzędnym celem EUKI jest wspieranie współpracy UE w dziedzinie klimatu na rzecz ograniczenia emisji gazów cieplarnianych.

Projekt Unify otrzymał dofinansowanie z programu LIFE Unii Europejskiej.

Informacje i poglądy przedstawione w niniejszym dokumencie są poglądami autora(ów) i nie muszą odzwierciedlać oficjalnej opinii Komisji Europejskiej czy też niemieckiego Federalnego Ministerstwa Środowiska, Ochrony Przyrody i Bezpieczeństwa Nuklearnego (BMU).

Materiał opublikowano w grudniu 2021 roku jako część projektu EUKI pt.: "Budowanie zdolności do współpracy wielostronnej w celu przyczynienia się do długoterminowego planowania klimatycznego w Wyszehradzie 4+2", jak również projektu LIFE UNIFY. Zapraszamy do odwiedzenia strony projektu Unify. Kliknij: unify.caneurope.org.

Zapraszamy do odwiedzenia strony EUKI. Kliknij: www.euki.de.

Każda reprodukcja w całości lub w części musi zawierać tytuł publikacji oraz wymieniać wyżej wskazanych wydawców jako właścicieli praw autorskich.

Niniejszy raport został przygotowany przez następujące osoby:

Goksen Sahin, Kasia Ugryn, Federico Mascolo (Climate Action Network (CAN) Europe (Europejska Sieć Działań na rzecz Klimatu)); Tomáš Jungwirth (Centre for Transport and Energy – CDE – Czechia (Centrum Transportu i Energii - CDE – Czechy)); Maris Jõgeva (Estonian Fund for Nature (Estoński Fundusz na rzecz Przyrody)); Alexa Botar, Teodora Donsz-Kovacs (Friends of the Earth Hungary - MTVSZ (Przyjaciele Ziemi – Węgry)); Wojciech Szymalski (Institute for Sustainable Development – ISD - Poland (Instytut na rzecz Ekorozwoju – InE - Polska)); Taj Zavodnik (FOCUS - Slovenia (FOCUS - Słowenia)); konsultacja: Dana Marekova, Climate Coalition (Koalicja Klimatyczna), Słowacja.

Redaktor języka angielskiego: Zoe Casey

Opracowanie graficzne: Studio Chaotyczne

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie.....	4
Najlepsze praktyki w krajowych długoterminowych strategiach klimatycznych Europy Środkowo – Wschodniej.	5
Synergie regionalne w krajowych LTS w krajach Europy Środkowo – Wschodniej.....	8
Zalecenia: długoterminowe planowanie w zakresie klimatu powinno umożliwić osiągnięcie ambitnych celów klimatycznych w Europie Środkowo – Wschodniej	9
Patrząc w przyszłość: zwiększenie ambicji nLTS i wzmocnienie znaczenia długoterminowego planowania w zakresie klimatu w Europie Środkowo – Wschodniej	11
Załącznik: Metodologia	12

WPROWADZENIE

Zgodnie z rozporządzeniem UE w sprawie zarządzania unią energetyczną, państwa członkowskie UE są zobowiązane do przygotowania krajowych strategii długoterminowych (nLTS) w celu przedstawienia swojej ścieżki transformacji klimatyczno-energetycznej w perspektywie co najmniej 30 lat. Państwa członkowskie zobowiązane były do przedłożenia Komisji Europejskiej swoich nLTS do dnia 1 stycznia 2020 roku. Złożone dokumenty znacznie się różnią, co utrudnia ich porównanie i ocenę według wspólnej metodologii. Ponadto wciąż brakuje bułgarskiej, polskiej i rumuńskiej długoterminowej strategii nLTS, a słowacka i czeska strategia są (tylko częściowo) zaktualizowanymi wersjami już istniejących dokumentów.

We wrześniu 2021 roku Europejska Sieć Działań na rzecz Klimatu opublikowała szczegółową ocenę krajowych strategii długoterminowych w siedmiu krajach europejskich - Czechach, na Węgrzech, w Estonii, Słowenii, Chorwacji, Hiszpanii i Portugalii¹, oraz polityki energetycznej Polski do 2040 roku. W ocenie przeanalizowano w jakim stopniu wizje, polityki i środki zawarte w tych dokumentach pomogą UE w osiągnięciu neutralności klimatycznej do 2040 r., co jest wymagane do osiągnięcia celu 1,5°C określonego w porozumieniu paryskim. Niniejsze opracowanie opiera się na tych ocenach dla poszczególnych krajów i podkreśla najlepsze praktyki z sześciu państw członkowskich Europy Środkowo-Wschodniej (Czech, Estonii, Węgier, Polski, Słowacji i Słowenii). Opracowanie zawiera również synergie regionalne i wspólne zalecenia.

Zgodnie z ostatnim sprawozdaniem IPCC², niezależnie od przyszłych poziomów globalnego ocieplenia, temperatury w całej Europie będą rosły w tempie przekraczającym jej średnie globalne zmiany. IPCC przewiduje również nasilenie się suszy o podłożu hydrologicznym, rolniczym i ekologicznym przy poziomie ocieplenia w połowie wieku wynoszącym 2°C lub więcej, niezależnie od scenariusza emisji gazów cieplarnianych.

Poważny kryzys klimatyczny dotknie Europę Środkowo-Wschodnią. Jeśli wzrost temperatury utrzyma się na obecnej trajektorii, a cele porozumienia paryskiego nie zostaną osiągnięte, region Europy Środkowo-Wschodniej będzie coraz bardziej narażony na ekstremalne zjawiska pogodowe, takie jak powodzie i susze, co w połączeniu z niską zdolnością adaptacyjną regionu sprawia, że jego kraje są bardziej podatne na zagrożenia niż inne kraje europejskie. Wskaźnik Climate Economics Index, który ocenia, w jaki sposób ryzyko klimatyczne wpłynie na gospodarki poszczególnych krajów i klasyfikuje ich ogólną odporność na zmiany klimatu³, pokazuje, że gospodarki Europy Środkowo-Wschodniej zostaną dotknięte znacząco. Wśród 48 krajów analizowanych na świecie Węgry zajmują 21 miejsce, Polska 32, a Czechy 33. Wśród krajów europejskich Polska i Czechy zajmują najniższe pozycje.

W tym kontekście szczególnie istotne jest, aby kraje Europy Środkowo-Wschodniej zajęły się długoterminowym planowaniem klimatycznym w sposób ambitny i kompleksowy. W oparciu o najlepsze praktyki i zalecenia przedstawione w niniejszym dokumencie, jego autorzy formułują następujące rekomendacje dla krajowych strategii długoterminowych krajów Europy Środkowej i Wschodniej:

- Uwzględnienie daty neutralności klimatycznej, która nie jest późniejsza niż data neutralności klimatycznej UE na mocy unijnego prawa klimatycznego, aby zapewnić spójność polityki i długoterminową wizję transformacji gospodarczej, środowiskowej i społecznej,
- Uwzględnienie analiz i trajektorii transformacji gospodarczej w sposób kompleksowy, aby zająć się wzajemnymi powiązaniem między poszczególnymi sektorami i politykami oraz wykorzystać potencjalne synergie,
- Zapewnienie dialogu publicznego i wsparcia dla długoterminowej wizji transformacji.

1 <https://unify.caneurope.org/2021/09/30/forget-me-not-national-strategies-to-reach-climate-neutrality-are-still-missing/>

2 https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/factsheets/IPCC_AR6_WGI_Regional_Fact_Sheet_Europe.pdf

3 <https://www.swissre.com/institute/research/topics-and-risk-dialogues/climate-and-natural-catastrophe-risk/expertise-publication-economic-of-climate-change.html>

Long-term strategies received by the EC (as of 30 September 2021)

■ nLTS submitted to the EC
■ no nLTS submitted to the EC



Long-term strategies received by the EC (as of 30 September 2021)	Strategie długoterminowe przekazane KE (stan na 30 września 2021 r.)
nLTS submitted to the EC	nLTS przedłożone KE
No nLTS submitted to the EC	Brak nLTS przedłożonych KE

NAJLEPSZE PRAKTYKI W KRAJOWYCH DŁUGOTERMINOWYCH STRATEGIACH KLIMATYCZNYCH EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

Opracowanie i wdrożenie krajowych nLTS w poszczególnych krajach europejskich cechuje bardzo różny poziom ambicji, odpowiedzialności politycznej i udziału społeczeństwa. Pomimo wszystkich luk i braków w krajowych dokumentach LTS w regionie Europy Środkowo-Wschodniej⁴, zawierają one pewne dobre praktyki i oferują wnioski wyciągnięte z procesów ich opracowywania, które potencjalnie mogą być przeniesione do innych krajów w celu zwiększenia ambicji i jakości ich strategii w trakcie ich opracowywania lub przeglądu.

Pomimo szeregu niedociągnięć w **słoweńskiej** strategii długoterminowej (opisanej bardziej szczegółowo poniżej), wyznaczenie celu osiągnięcia neutralności klimatycznej do 2050 r. oraz uwzględnienie długoterminowych celów sektorowych to ważne elementy dokumentu. Pozytywne jest również to, że w strategii dostrzeżono potrzebę poprawy zarówno organizacji wdrażania polityki klimatycznej, jak i struktur zarządzania. Aby to osiągnąć, dokument przewiduje utworzenie organu rządowego odpowiedzialnego za koordynację słoweńskiej polityki klimatycznej. Strategia przewiduje również ustanowienie niezależnej rady naukowo-ekspertckiej wspierającej rząd w monitorowaniu i formułowaniu polityki klimatycznej.

⁴ <https://caneurope.org/content/uploads/2021/10/NLTS-REPORT-1.pdf>

Słowenia dąży do osiągnięcia 80-90% redukcji emisji do 2050 r. w porównaniu z 2005 r. W sektorze użytkowania gruntów, zmian użytkowania gruntów i leśnictwa (LULUCF), celem jest osiągnięcie pochłaniania netto w wysokości co najmniej -2500 kt CO₂eq do 2050 roku. W słoweńskim LTS przyjęto jednak mało ambitne cele zawarte w krajowym planie na rzecz energii i klimatu (NECP) na 2030 r. i zaproponowano bardzo ambitne cele w zakresie redukcji emisji począwszy od 2030 r. Ponadto nie przedstawiono w nim konkretnych środków sektorowych po roku 2030. Plan w dużej mierze opiera się na biotopach obniżających zawartość dwutlenku węgla, które mają przyczynić się do osiągnięcia 10-20 % celu neutralności klimatycznej, nie uwzględniając obecnego złego stanu lasów w Słowenii i oczekiwanych zmian w strukturze lasów w związku ze zmianami klimatu. Ograniczenia te stawiają pod znakiem zapytania zdolność Słowenii do osiągnięcia neutralności klimatycznej do 2050 r.

Słowacki nLTS wskazuje również neutralność klimatyczną do 2050 roku jako ogólny cel LTS. Strategia została opracowana na podstawie Studium Niskoemisyjnego Wzrostu Banku Światowego dla Słowacji, co oznacza, że przewidywana redukcja emisji gazów cieplarnianych jest określona na poziomie zaledwie -80% w stosunku do poziomu z 1990 roku. Dokument dogłębnie analizuje okres najbliższych 10 lat. Wyraźnie podkreśla wagę osiągnięcia celów klimatycznych i energetycznych na rok 2030. Równocześnie jednak cele klimatyczne i energetyczne na rok 2030, określone w słowackim NECP (i odzwierciedlone w nLTS), nie są wystarczająco ambitne. Dodatkowo, wizja na lata 2040-50 jest strategią długoterminową. Dokument wspomina o roli koordynującego i konsultacyjnego ciała doradczego przy Rządzie Republiki Słowackiej - "Rady Rządu Republiki Słowackiej ds. Europejskiego Zielonego Ładu i Transformacji Niskoemisyjnej". Słowackie Ministerstwo Środowiska powołało rządową radę ds. Europejskiego Zielonego Ładu, w skład której wchodzi przedstawiciele organizacji społeczeństwa obywatelskiego. Jej pierwsze posiedzenie odbyło się jednak w kwietniu i od tego czasu nie odbyły się żadne inne, mimo że jej rola jest związana z polityką klimatyczną UE. Organizacje społeczeństwa obywatelskiego wielokrotnie wzywały do zorganizowania kolejnego posiedzenia w celu omówienia oficjalnych stanowisk w sprawie pakietu "Fit for 55", ale na tym ważnym etapie nie zorganizowano żadnego spotkania. Obawiają się, że jest to kolejny zabieg PR-owy rządu słowackiego, mający na celu formalne wykazanie "zaangażowania" w kluczowe polityki klimatyczne. Strategia przyznaje również, że transformacja niskoemisyjna przyniesie z jednej strony nowe dodatkowe koszty, ale również korzyści środowiskowe, gospodarcze i zdrowotne. W dokumencie są jednak istotne luki informacyjne: brak jest konkretnych celów lub trajektorii dla energii odnawialnej i efektywności energetycznej po roku 2030, a dokument często odnosi się do wzrostu wykorzystania biomasy w celu zwiększenia produkcji energii odnawialnej, co może być dość problematyczne, jeśli nie zostanie zapewnione jej zrównoważenie. W nLTS przewidziano także rozwój energetyki jądrowej.

Węgierski nLTS wyznacza cel osiągnięcia neutralności klimatycznej do 2050 roku i przedstawia szczegółowe porównanie kosztów i korzyści dwóch scenariuszy działań na rzecz klimatu (wczesne podjęcie działań lub późne podjęcie działań) w porównaniu z brakiem działań (utrzymanie stanu obecnego). Opierając się w dużym stopniu na zaleceniach Narodowego Banku Węgier, dokument zawiera szczegółową listę zalecanych narzędzi i systemów finansowania działań na rzecz klimatu, w tym wprowadzenie zielonych funduszy gwarancyjnych i funduszy ryzyka, zielonych obligacji i kredytów hipotecznych.

Proponuje się w nim zachęty do ekologicznego finansowania portfeli sektorowych, ustanowienia zrównoważonego rynku akcji i krajowego instytutu gwarancji ekologicznych oraz wprowadzenia ekologicznego budżetowania i sprawozdawczości. Proponuje się w nim również uruchomienie krajowego rynku dobrowolnych kompensacji emisji dwutlenku węgla. Działania te warto byłoby uzupełnić o wprowadzenie substytutu zielonego pieniądza, który można by wymieniać na towary i usługi na zielonym rynku, w tym poprzez oparcie się na nieoprocentowanych pożyczkach z funduszu odnawialnego.

Co ciekawe, wśród narzędzi finansowania nLTS wymienia wspólnoty energetyczne. Ma to dodatkową zaletę, ponieważ nie obciąża sieci detalicznej zmiennością lokalnej produkcji energii odnawialnej, a jednocześnie zachęca do tworzenia zdecentralizowanych sieci prosumenckich.

Estońska narodowa strategia długoterminowa „Ogólne zasady polityki klimatycznej do 2050 roku”, została przyjęta przez estoński parlament w kwietniu 2017 roku. Dokument nakreśla 33 wytyczne polityki z wizją, która opiera się na konkurencyjnej gospodarce o niskiej emisji dwutlenku węgla. Strategia opisuje cele w zakresie redukcji emisji gazów cieplarnianych wynoszące 80% do 2050 r. w porównaniu do poziomu z 1990 r., co czyni ją dość przestarzałą. Istnieją dwa pozytywne aspekty estońskiego nLTS:

Po pierwsze, powstał on w wyniku długiego procesu rozważań. Od marca 2015 r. do marca 2016 r. interesariusze byli zaangażowani w dyskusje w pięciu dedykowanych grupach roboczych: energia i przemysł, transport, rolnictwo, leśnictwo i odpady. W sumie zaangażowanych było 80 grup interesariuszy, w tym eksperci, organizacje społeczeństwa obywatelskiego, przedsiębiorstwa i naukowcy.

Po drugie, strategia obejmuje stosunkowo szeroki zakres obszarów polityki związanych z polityką klimatyczną, a proces konsultacji społecznych umożliwił zainteresowanym stronom debatę i rozważenie, które zmiany i cele są ważne w poszczególnych sektorach. Mimo to, ogólna treść estońskiego nLTS nie zawiera potrzebnych konkretnych kroków i nie wykorzystuje szeregu możliwości przyspieszenia transformacji gospodarki i systemów energetycznych kraju. W dłuższej perspektywie strategia osiągnięcia neutralności klimatycznej w zbyt dużym stopniu opiera się na lukach prawnych, niejasnych celach i niejasnych trajektoriach, które pozwolą na niespójności polityczne. Organizacje ekologiczne zgadzają się, że strategii brakuje ambicji, ponieważ nie napędza ona polityki klimatycznej i pozostaje w tyle za zmienionym celem UE, jakim jest osiągnięcie neutralności klimatycznej do 2050 roku. Zalecają one przegląd dokumentu i przyspieszenie transformacji poprzez opracowanie celu neutralności klimatycznej na 2035 r., aby pozostać w zgodzie z celem 1,5°C.

W **Czechach** strategia niskoemisyjnego rozwoju kraju, opracowana w ramach unijnego rozporządzenia w sprawie mechanizmu monitorowania, została sporządzona w 2017 r. w ramach konstruktywnego procesu partycypacyjnego, który umożliwił wniesienie wkładu różnym interesariuszom. W rezultacie powstał kompleksowy dokument, który zawierał szereg ważnych propozycji politycznych i był w stanie ukierunkować długoterminowe planowanie polityki klimatycznej. Można to uznać samo w sobie za dobrą praktykę.

Dokument ten nie był jednak aktualizowany od czasu wejścia w życie rozporządzeniem UE w sprawie zarządzania unią energetyczną. Został on przedłożony Komisji w 2020 roku jako czeski nLTS bez żadnych konsultacji społecznych. W rezultacie obecny czeski nLTS nie odzwierciedla nowych celów klimatycznych UE. Ponadto, jak było już jasne pod koniec 2020 r., zdecydowana większość propozycji politycznych i zaleceń zawartych w dokumencie nie została wdrożona w praktyce, więc strategia nie wnosi dużo nowego i pozostaje słowami na papierze.

Polska nie posiada nLTS, mimo że formalnie rozpoczęła prace nad nim przed 1 stycznia 2020 roku. Niestety, wszelkie prace przygotowawcze odbywają się za zamkniętymi drzwiami, a udział społeczeństwa jest bardzo ograniczony. Jest to nietypowe dla Polski, gdyż rząd ma doświadczenie w prowadzeniu konsultacji społecznych w formie wysłuchań publicznych, które przyciągają wielu interesariuszy. Takie wysłuchania odbyły się w 2021 roku dla wszystkich planowanych krajowych Programów Funduszy Europejskich i Umowy Partnerstwa. nLTS powinien być poddany takiemu samemu procesowi konsultacji, tym bardziej, że rząd rozpoczął niedawno konsultacje Koncepcji Rozwoju Kraju do 2050 roku.

Biorąc pod uwagę, że polski LTS ma opóźnienia, ewentualny nowy dokument obejmujący okres do 2050 roku powinien proponować ambitniejsze cele klimatyczne niż obecne dokumenty dotyczące polityki klimatycznej Polski.

SYNERGIE REGIONALNE W KRAJOWYCH LTS W KRAJACH EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

W dokumentach nLTS nie zidentyfikowano wielu powiązań regionalnych, mimo że często obejmują one polityki i działania, które potencjalnie mogą mieć wpływ na inne kraje (Europy Środkowo-Wschodniej) (np. infrastruktura energetyczna). Warto jednak wspomnieć, że krajowe procesy opracowywania dokumentów dotyczących długoterminowego planowania klimatycznego oraz towarzyszące im debaty publiczne mogą mieć również pośredni wpływ na rozwój sytuacji w regionie. Na przykład krajowe debaty na temat daty wycofania węgla są uważnie śledzone w różnych krajach regionu. Brak ambicji jednego kraju jest często wykorzystywany przez inne jako wymówka, by nie wybierać wcześniejszej daty wycofania węgla.

Wśród kluczowych zasad krajowej polityki klimatycznej, **węgierski** nLTS wymienia potrzebę zapewnienia spójności pomiędzy politykami regionalnymi, uznając, że odpowiedzi muszą być istotne dla całego Basenu Karpackiego, biorąc pod uwagę charakter tego pojedynczego ekosystemu. Zauważa, że Węgry i kraje Grupy Wyszehradzkiej planują pogłębić współpracę w zakresie zmian klimatycznych i wyzwań środowiskowych. Dyrektywa UE 2001/42/WE w sprawie strategicznych ocen oddziaływania na środowisko (SEA) wymaga, aby kraje sąsiadujące były zaangażowane w SEA nLTS, jednak nie ma dostępnych informacji na temat tego, czy miało to miejsce.

W **słoweńskim** dokumencie nLTS nie zidentyfikowano żadnych powiązań regionalnych. Jest to wysoce problematyczne, ponieważ dokument zawiera decyzję o długoterminowym wykorzystaniu energii jądrowej w Słowenii i rozpoczęciu procedur planowania inwestycji w blok 2 elektrowni jądrowej Krško. Odkryto się to bez konsultacji społecznych i bez strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. Ponadto nie dokonano oceny oddziaływania transgranicznego drugiego reaktora, mimo że Słowenia jest prawnie zobowiązana do przeprowadzenia takiej analizy na mocy konwencji z Espoo o ocenach oddziaływania na środowisko.

Czeski nLTS nie zawiera żadnych wyraźnych regionalnych uwarunkowań, zagrożeń ani potencjału do zwiększenia współpracy, co jest straconą szansą. Wszelkie regionalne zbieżności w Europie Środkowo-Wschodniej można zatem zidentyfikować jedynie post hoc. Analiza propozycji polityki potwierdza, że dokument ten w dużym stopniu koncentruje się na sprawach krajowych. Jedynymi sprawami o wyraźnym potencjale transgranicznym są plany budowy nowych reaktorów jądrowych oraz zamiar (lepszego) finansowania międzynarodowej ochrony klimatu, także w ramach współpracy rozwojowej.

Polska jak dotąd nie zaproponowała modelu koordynacji swoich działań na rzecz klimatu z resztą regionu.

ZALECENIA: DŁUGOTERMINOWE PLANOWANIE W ZAKRESIE KLIMATU POWINNO UMOŻLIWIĆ OSIĄGNIĘCIE AMBITNYCH CELÓW KLIMATYCZNYCH W EUROPIE ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

Krajowe strategie długoterminowe powinny stać się użytecznym i skutecznym narzędziem dla państw członkowskich UE, służącym do planowania ich transformacji gospodarczej i społecznej w kierunku neutralności klimatycznej w sposób kompleksowy i partycypacyjny. Mogą one również zapewnić Komisji Europejskiej przegląd w celu monitorowania różnicy w ambicjach na poziomie UE oraz właściwego kierowania polityką klimatyczną i rozwojem sytuacji w całej Europie. Aby to osiągnąć, należy ocenić zarówno treść, jak i procesy stosowane przez władze krajowe w celu opracowania i wdrożenia krajowych strategii długoterminowych.

1. Polityka

Dokumenty nLTS muszą uwzględniać najnowsze porady naukowe i zmiany w polityce UE. Dzięki temu staną się one skutecznymi narzędziami planowania i monitorowania międzysektorowego przejścia na gospodarkę neutralną dla klimatu i sprawiedliwą społecznie w państwach członkowskich. Aby zapewnić taki proces, Komisja Europejska i państwa członkowskie powinny wdrożyć następujące środki⁵:

- Jasne wytyczne Komisji Europejskiej dotyczące metodologii oceny i harmonogramu.
 - ▶ Przegląd NECPów w latach 2023 - 2024 powinien być szansą na rewizję i/lub sfinalizowanie krajowych strategii długoterminowych w celu wdrożenia nowych celów klimatycznych i energetycznych. Okazja ta może być również wykorzystana do uspoźnienia dokumentów nLTS ze sobą na poziomie krajowym (należy uruchomić zintegrowany i kompleksowy system monitoringu);
 - ▶ Komisja Europejska powinna zwrócić się o wciąż brakujące nLTSy, ocenić zbiorowe i krajowe luki w ambicjach oraz wydać zalecenia. W oparciu o te zalecenia państwa członkowskie powinny zrewidować i poprawić swoje nLTSy, aby zwiększyć swoje ambicje klimatyczne przynajmniej do wiążącego poziomu UE;
 - ▶ Komisja powinna również zaktualizować szablony NECP i nLTS, aby odzwierciedlić najnowsze osiągnięcia naukowe i zmiany w polityce UE w zakresie klimatu i energii.
- Państwa członkowskie powinny postrzegać nLTS jako bardzo potrzebne narzędzie do przygotowania transformacji klimatycznej i energetycznej na następne 30 lat. Dotyczyłoby to wszystkich sektorów gospodarki i stworzyłoby sprawiedliwą transformację społeczną ze wszystkimi niezbędnymi wzajemnymi powiązaniem i synergiami. Do tego procesu potrzebny jest szeroki dialog partycypacyjny. Dokumenty te powinny opierać się na najnowszych dostępnych danych naukowych i uwzględniać bieżące postępy we wdrażaniu polityki klimatycznej, cele UE w zakresie klimatu i energii na lata 2030 i 2050 oraz inne krajowe i sektorowe plany i polityki (NECPy, NRRPy, itp.)

2. Proces - Uczestniczenie

W przypadku **Czech** rozsądnym rozwiązaniem jest powiązanie planowanej aktualizacji nLTS (który powinien zostać opublikowany do 2023 roku) z ożywioną i toczącą się debatą na temat stopniowego wycofywania węgla. W każdym razie aktualizacja musi zostać przeprowadzona pilnie i w otwartym procesie, który pozwoli na wysłuchanie społeczeństwa obywatelskiego i innych interesariuszy oraz uwzględnienie ich sugestii w dokumencie.

⁵ Aby uzyskać szczegółowe informacje, zobacz: <https://caneurope.org/content/uploads/2021/10/NLTS-REPORT-1.pdf>

Z pewnością punktem wyjścia powinno być dostosowanie dokumentu do celu neutralności klimatycznej do 2050 r., a także wykorzystanie okazji do przeformułowania tego przedsięwzięcia jako szansy, a nie ograniczenia czy nawet zagrożenia.

Chociaż proces planowania i konsultacji **węgierskiego** nLTS był raczej nieprzejrzysty i nieprzewidywalny ze względu na brak jasnego harmonogramu publicznego, wydaje się, że w ostatecznej wersji strategii uwzględniono kilka kwestii i aspektów poruszonych przez różnych interesariuszy podczas konsultacji. Na przykład uznano w niej potrzebę zwiększenia ambicji w zakresie działań na rzecz klimatu, nawet jeśli wykracza to tylko nieco poza NECP. Ponadto w ostatecznej wersji strategii zaproponowano zestaw narzędzi służących podnoszeniu świadomości, tworzeniu sprawiedliwych przemian i finansowaniu, które są raczej postępowe. Kluczem jest teraz wdrożenie, dla którego brakuje zabezpieczeń: nLTS nie jest prawnie wiążącym dokumentem i nie posiada systemu monitoringu lub kontroli. Węgierskiemu prawu klimatycznemu również brakuje systemu monitorowania. nLTS powinien również zdecydowanie opowiedzieć się za scenariuszem wczesnego działania. Kolejnym krokiem na poziomie politycznym, z myślą o rewizji nLTS, byłoby całkowite wycofanie paliw kopalnych.

W trakcie konsultacji społecznych dotyczących programowania krajowej części funduszy unijnych w **Polsce** istniał ugruntowany proces wysłuchań publicznych i "odwróconych" wysłuchań publicznych. W trakcie wysłuchania publicznego organizacje pozarządowe i obywatele mogli zgłaszać zarzuty lub opinie na temat dokumentu. Podczas "odwróconego" wysłuchania publicznego rząd wyjaśnia, w jaki sposób wykorzystał opinie i uwzględnił zarzuty w dokumencie. Równolegle z wysłuchaniami odbywają się konsultacje pisemne. Podobny proces partycypacji społecznej powinien mieć zastosowanie przy projektowaniu ścieżek dekarbonizacji Polski w przygotowywanym nLTS.

W **Estonii**, organizacje społeczeństwa obywatelskiego (CSO) działające na rzecz ochrony środowiska aktywnie działały na rzecz sprawiedliwej transformacji poprzez zbliżenie interesariuszy w regionie łupków naftowych Ida-Virumaa. CSO zainicjowały warsztaty i seminaria, aby zachęcić lokalną ludność i przedsiębiorstwa do poszukiwania nowych możliwości dla regionu. Władze regionalne i ministerstwa współpracowały z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego i obecnie przejmują inicjatywę w tym procesie, gromadząc interesariuszy w bardziej formalnych konsultacjach dotyczących rozwoju Terytorialnego Planu Sprawiedliwej Transformacji. Różne nowe inicjatywy prowadzone przez CSO, takie jak współtworzenie Zielonego Planu dla regionu i regionalne młodzieżowe zgromadzenie klimatyczne, również pomogły zaangażować społeczność w dialog na temat przyszłych wyborów i rozwoju w regionie.

Na początku listopada 2019 r. opublikowano konsultacje online w sprawie przygotowania strategii klimatycznej **Słowenii**. W trakcie konsultacji zgłoszono ponad 400 uwag. Dodatkowo odbyły się dwie prezentacje publiczne, aby umożliwić dalsze konsultacje. Przed opracowaniem strategii przeprowadzono szereg warsztatów z różnymi interesariuszami w ramach projektu LIFE Climate Path 2050 w celu przygotowania podstaw analitycznych dla strategii klimatycznej. Mimo że w trakcie przygotowywania długoterminowej strategii przeprowadzono szereg konsultacji, warsztatów i imprez pokazowych, zaangażowanie społeczeństwa było jedynie ćwiczeniem polegającym na zaznaczaniu pól wyboru. Organizacje społeczeństwa obywatelskiego nie otrzymały żadnej odpowiedzi na zgłoszone uwagi, a ostatecznie dokument został w znacznym stopniu zmieniony przez rząd, łącznie z decyzją polityczną w sprawie długoterminowego wykorzystania energii jądrowej w Słowenii. Data wycofania węgla nie została uwzględniona w nLTS. Data ta zostanie określona w strategii wychodzenia z węgla, która powinna zostać przyjęta do końca 2021 roku. Ze względu na mało ambitne cele na 2030 r., słoweński nLTS będzie musiał zostać zrewidowany zgodnie z nowymi celami "Fit for 55", przy jednoczesnym zapewnieniu znaczącego procesu udziału społeczeństwa.

PATRZĄC W PRZYSZŁOŚĆ: ZWIĘKSZENIE AMBICJI NLTS I WZMOCNIENIE ZNACZENIA DŁUGOTERMINOWEGO PLANOWANIA W ZAKRESIE KLIMATU W EUROPIE ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

Komisja Europejska opublikowała swoją ocenę 20 przedłożonych nLTS w październiku 2021 r. jako część Sprawozdania z Postępów w Zakresie Działań na Rzecz Klimatu⁶. Biorąc pod uwagę, że wciąż brakuje siedmiu strategii, nie jest możliwe oszacowanie luki ambicjonalnej na poziomie całej UE. Ponadto niektóre z przedłożonych dokumentów nie obejmują celu neutralności klimatycznej. Ogólnie rzecz biorąc, potrzebna byłaby bardziej szczegółowa analiza poszczególnych polityk, aby nLTS stał się użytecznym narzędziem ukierunkującym transformację gospodarczą i społeczną. W kontekście rewizji prawodawstwa UE w zakresie klimatu i energii w ramach pakietu "Fit for 55", Komisja Europejska "zachęca państwa członkowskie do rozważenia aktualizacji i, w miarę możliwości, do zwiększenia ambicji ich krajowych strategii długoterminowych".

Organizacje pozarządowe z Europy Środkowo-Wschodniej będą uważnie śledzić postępy swoich rządów w przeglądach i aktualizacji narodowych strategii długoterminowych zgodnie z celem neutralności klimatycznej oraz przedstawiać rekomendacje dotyczące ambitnych polityk i środków działania na rzecz klimatu. Odpowiednim i ważnym momentem na rzecznictwo będzie okres poprzedzający przegląd Krajowych Planów Energetyczno-Klimatycznych (2023) oraz czas przeglądu celów klimatycznych i energetycznych zgodnie z pakietem "Fit for 55".

Czeskie organizacje pozarządowe będą dążyć do tego, aby propozycje polityczne zawarte w zaktualizowanym tekście nLTS były połączone z narzędziami umożliwiającymi ich wdrożenie. Po zatwierdzeniu **węgierskiego** nLTS (we wrześniu 2021 r.), kolejnym punktem wyjścia do forsowania zwiększonych ambicji w nLTS będzie projektowanie systemów finansowania działań na rzecz klimatu (głównie poprzez różne fundusze Unii Europejskiej). Ponadto MTVSZ - węgierski partner projektu, przedstawił rządowi węgierskiemu w grudniu 2021 roku dokładną ocenę zatwierdzonego nLTS. Ocena ta powinna podnieść świadomość zarówno rządu, jak i ogółu społeczeństwa w zakresie potrzeby dalszego zwiększania ambicji klimatycznych Węgier podczas opracowywania przyszłych programów działań klimatycznych, które priorytetowo traktują efektywność energetyczną i zdecentralizowane, oparte na odnawialnych źródłach energii inicjatywy w zakresie produkcji i konsumpcji energii.

Polska rozpoczyna obecnie prace nad Koncepcją Rozwoju Kraju do roku 2050, a polski nLTS ma zostać wkrótce opublikowany i otwarty do konsultacji. Procesy te powinny stworzyć możliwość dostosowania różnych polityk sektorowych do wspólnych ram ambicji klimatycznych. Istnieje potrzeba, aby kwestie klimatyczne znalazły się w centrum tych dokumentów. Ponieważ dokument nLTS jest spóźniony, Koncepcja Rozwoju Kraju może zawierać ścieżki dekarbonizacji do 2050 roku i spełniać kryteria umożliwiające uznanie go za Polski nLTS.

Jak opisano w tym briefingu, krajowe strategie i procesy planowania w Europie Środkowo-Wschodniej mają tendencję do skupiania się nie na długoterminowych, lecz na krótkoterminowych politykach i działaniach, co może prowadzić do odkładania w czasie wszystkich niezbędnych działań klimatycznych. To musi się zmienić, jeśli chcemy korzystać z najnowszych dostępnych danych naukowych. Nie wszystkie kraje w regionie przygotowały już swoje krajowe strategie długoterminowe; aby osiągnąć cele klimatyczne i energetyczne kraje te powinny opracować ambitne krajowe strategie długoterminowe. Strategie te dałyby zainteresowanym stronom jasny plan transformacji naszych gospodarek i społeczeństw. Dokumenty te powinny być jednolite z innymi dokumentami strategicznymi na poziomie krajowym i być opracowane w procesie partycypacyjnym, który dałby ludziom poczucie własności i wspólne zrozumienie możliwości, które powstaną dzięki przejściu UE na neutralność klimatyczną.

6 https://ec.europa.eu/clima/system/files/2021-11/policy_strategies_progress_com_2021_960_en.pdf

ZAŁĄCZNIK: METODOLOGIA

Niniejszy dokument został opracowany przez regionalne organizacje pozarządowe na podstawie publicznie dostępnych długoterminowych strategii krajowych, oceny nLTS dokonanej przez Komisję Europejską oraz wyników konsultacji społecznych. Opiera się on na regionalnych warsztatach i webinarach, podczas których wszyscy interesariusze mieli okazję spotkać się, przedyskutować rolę długoterminowego planowania klimatycznego, wyzwania i możliwości, a także przedstawić zalecenia dotyczące sposobów zwiększenia ambicji klimatycznych w Europie Środkowo-Wschodniej. Proszę zapoznać się z przedstawionymi poniżej rekomendacjami z tych wydarzeń w ramach projektu "Budowanie zdolności do współpracy wielostronnej w celu przyczynienia się do długoterminowego planowania klimatycznego w Wyszehradzie 4+2" EUKI i LIFE UNIFY:

- A. Warsztat Krajów Europy Środkowo-Wschodniej: "Procesy partycypacyjne w rozwoju i wdrażaniu strategii klimatycznych i energetycznych", zorganizowany przez Focus, Słowenia, wrzesień 2020.
- **Jedną z głównych barier dla skutecznego udziału społeczeństwa jest brak wiedzy tzw. know-how.** Budowanie potencjału jest kluczowe dla rządów i pozwala na to, aby partycypacja społeczna odniosła sukces, a nie była tylko odhaczaniem kolejnych punktów na liście.
 - **Rządy powinny dążyć do włączenia** w procesy partycypacyjne nie tylko organizacji pozarządowych, ale również **obywateli**.
 - **Istotne jest wskazanie osoby, której zadaniem będzie kierowanie** procesem partycypacyjnym.
 - **Wszyscy interesariusze powinni być włączeni od samego początku w proces partycypacyjny.**
 - **Jasny język i narzędzia partycypacyjne są kluczowe dla powodzenia procesów partycypacyjnych.** Ważne jest, aby opracować narzędzia internetowe i używać jasnego języka w celu włączenia obywateli do procesu.
- B. Wielostronne Warsztaty Online zatytułowane: "Urzeczywistnianie działań na rzecz klimatu" (ang. "Making Climate Action Happen"), zorganizowane przez MTVSZ, Węgry, grudzień 2020

Dyskusje opierały się na trzech funduszach UE, które mogą być wykorzystane do działań na rzecz klimatu: Terytorialnych Planów Sprawiedliwej Transformacji, Planów Odbudowy i Odporności oraz Programów Polityki Spójności. Zidentyfikowano następujące kluczowe możliwości i zalecenia:

a) Terytorialne Plany Sprawiedliwej Transformacji:

- Połączyć potencjalnych inwestorów z odpowiednimi lokalnymi grupami społecznymi i społecznościami, aby pomóc w przeszkoleniu i przekwalifikowaniu do celów przyszłego zatrudnienia.
- Wspierać władze lokalne i regionalne w pozyskiwaniu dodatkowych funduszy na sprawiedliwą transformację, w szczególności na programy zorientowane na społeczność.
- Wykorzystać okazje do rozwoju odnawialnych źródeł energii, gdy ich koszt spada, a konkurencyjność wzrasta.
- Współpracować z międzynarodowymi organizacjami pozarządowymi, ponieważ mogą one dostarczyć użytecznych narzędzi rzecznictwa i podnoszenia świadomości, takich jak przewodnik po sprawiedliwej transformacji przygotowany przez CEE Bankwatch.

7 Pełna dokumentacja konferencji: <https://mtvsz.hu/en/news/2020/12/making-climate-action-happen-workshop-4dec2020>

b) Plany Odbudowy i Odporności:

- Wykorzystać szansę, jaką stwarza silne zainteresowanie lokalne i spróbować skierować je do decydentów. Zidentyfikować i promować możliwości zaangażowania się lokalnych i regionalnych interesariuszy w planowanie odbudowy.
- Opracować rozdziały (komponenty) "pomocnicze" (ang. "shadow") dla poszczególnych sektorów w ramach RRP - dostępny jest szablon.
- Zwrócić się bezpośrednio do Komisji Europejskiej z proponowaną treścią RRP.
- Zażądać strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla planów odbudowy i odporności i wykorzystać ją do uwzględnienia w planach kwestii związanych z klimatem.

c) Programy Polityki Spójności:

- Budowanie potencjału w zakresie uczestnictwa na poziomie unijnym, krajowym i lokalnym jest potrzebne, aby przekształcić wymogi prawne (np. Europejski Kodeks Postępowania w sprawie Partnerstwa itp.) w rzeczywistość.
- Fala Renowacji⁸ ustanawia ramy dla pilnej renowacji zasobów budowlanych, która może znacznie zwiększyć efektywność energetyczną.
- Kryteria dotyczące uodparniania na warunki klimatyczne mogą/powinny być propagowane w ramach negocjacji trójstronnych dotyczących rozporządzeń w zakresie polityki spójności, w tym Taksonomii⁹.
- Opowiadanie się za sensownym stosowaniem zasady przeznaczania 30% funduszy Polityki Spójności na działania na rzecz klimatu.

C. Warsztaty dla interesariuszy z Europy Środkowej i Wschodniej "Kultywowanie sprawiedliwej transformacji w Europie Środkowej i Wschodniej", zorganizowane przez CDE, Czechy, maj 2021¹⁰.

- **Narracja o transformacji zapewnia ramy do poruszania się po złożonej, ale koniecznej zmianie** w kierunku lepszej przyszłości, jaką niesie ze sobą proces dekarbonizacji w regionach intensywnie wykorzystujących paliwa kopalne.
- Aby transformacja została zaakceptowana, poparta i wdrożona przez mieszkańców, **konieczne jest zaangażowanie społeczne i udział wszystkich zainteresowanych stron.**
- **Prosta i włączająca komunikacja na temat sprawiedliwej transformacji, publikowana przez lokalne media** może zapewnić dostosowanie procesu do odpowiednich realiów lokalnych.
- **Komunikacja na temat sprawiedliwej transformacji nie powinna skupiać się wyłącznie na energii.** Powinna koncentrować się na przyszłych perspektywach dla mieszkańców regionów intensywnie wykorzystujących węgiel.
- **Należy sprawić, by transformacja była korzystna dla ludzi oznacza skoncentrowanie się na potrzebach mieszkańców,** zwłaszcza tych, na których transformacja ma największy wpływ i którzy są najbardziej narażeni na jej skutki.
- **Dekarbonizacja jest sprawą pilną, wymagającą ambicji i zaangażowania,** aby urzeczywistnić sprawiedliwą transformację energetyczną.
- **Wzory do naśladowania z innych krajów mogą przyspieszyć niezbędne zmiany w mniej ambitnych regionach.**

D. Webinarium "Jak sprawić, by plany strategiczne WPR były ambitne w zakresie klimatu w Europie Środkowo-Wschodniej", zorganizowane przez CAN Europe, wrzesień 2021 r.

- Biorąc pod uwagę, że WPR po 2022 r. nie przyspiesza odpowiednio redukcji emisji w sektorze rolnym, państwa członkowskie odgrywają kluczową rolę w zwiększaniu ambicji klimatycznych swoich polityk rolnych poprzez dobrze opracowane krajowe plany strategiczne. Państwa członkowskie powinny zapewnić, że sfinalizują i dostarczą Komisji Europejskiej swoje plany strategiczne do końca 2021 r., zapewniając, że będą one realizować cele klimatyczne.
- Nowa WPR ustanowi ogólne ramy prawne, na podstawie których w każdym państwie członkowskim będą mogły być opracowywane strategie krajowe. Zapewni im to dużą elastyczność.

8 https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-efficiency/energy-efficient-buildings/renovation-wave_en

9 https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/sustainable-finance/eu-taxonomy-sustainable-activities_en

10 Pełne sprawozdanie z warsztatów: <https://unify.caneurope.org/wp-content/uploads/sites/2/2021/07/policy-recommendations-cultivat-ing-jt-in-cee.pdf>

Państwa członkowskie powinny określić konkretne środki służące rozwiązaniu poszczególnych problemów. Rządy krajowe powinny wykorzystać te ramy jako punkt wyjścia i wyjść poza wymogi, aby zabezpieczyć ambicje klimatyczne na poziomie całej UE.

- Organizacje pozarządowe powinny domagać się silniejszych powiązań między środkami proponowanymi w planach strategicznych a celami Europejskiego Zielonego Ładu.
- Plany strategiczne WPR powinny być wykorzystywane przez rządy krajowe jako narzędzie do projektowania ścieżek transformacji sektora rolnego w kierunku neutralności klimatycznej. Proces ten wymaga szerokiego dialogu z wieloma interesariuszami oraz wdrożenia działań podnoszących ich poziom świadomości klimatycznej i wyjaśniających planowane rozwiązania w ramach WPR, aby zwiększyć zrozumienie celów środowiskowych wśród rolników.
- Komisja Europejska dokona oceny Planów Strategicznych w pierwszej połowie 2022 roku. Ten mechanizm zatwierdzania jest nowym podejściem, które umożliwi uwzględnienie w WPR nowych celów klimatycznych UE. Pozwoli on również na stworzenie synergii z różnymi politykami, ponieważ plany WPR muszą być spójne z prawodawstwem.

E. Webinarium na temat "Jak obniżyć emisję CO2 z transportu drogowego w krajach Europy Środkowo-Wschodniej", zorganizowane przez ISD, Polska, wrzesień 202111

Zwalczanie emisji w sektorze transportu jest największym problemem, przed którym stoją kraje Europy Środkowo-Wschodniej. We wszystkich krajach emisje z transportu rosną od lat w szybszym tempie niż w pozostałych krajach Unii Europejskiej. Wysokie emisje z transportu są związane z dużą liczbą starych samochodów o niskich standardach środowiskowych, które są importowane do krajów Europy Środkowo-Wschodniej z Europy Zachodniej. Towarzyszy temu niska sprzedaż nowych samochodów, szybki rozwój sieci drogowych, powolna modernizacja istniejącej sieci kolejowej i brak nowych połączeń kolejowych, zwłaszcza między krajami Europy Środkowo-Wschodniej. Ponadto, sieci transportu publicznego pozostają słabo rozwinięte, zwłaszcza poza największymi miastami regionu. Polityczne rozwiązania tych problemów nie są łatwe do wprowadzenia, ponieważ społeczeństwa Europy Środkowo-Wschodniej są bardzo wrażliwe na kwestie sprawiedliwości i wolności. Wiele z proponowanych rozwiązań będzie dotyczyło swobody korzystania z prywatnego samochodu, lub będzie podnosiło koszty jego posiadania. Istnieje potrzeba uzasadnienia wyboru następujących proponowanych środków redukcji emisji z transportu drogowego:

- wyższe opodatkowanie dla właścicieli starszych samochodów,
- strefy czystego transportu w największych miastach,
- wsparcie dla zakupu nowych samochodów o wyższych standardach ekologicznych,
- wyższe wsparcie finansowe dla transportu publicznego poza największymi miastami.

11 Nagranie z webinaru: <https://chronmyklimat.pl/debaty/niskoemisyjny-transport-w-cee/1343-obejrzyj-zapis-z-debaty-niskoemisyjny-transport-w-cee>

